

XII Дио

**ЗАВРШНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ЗА
ОСЛОБОЂЕЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

1. ПРЕЛАЗ У СЛАВОНИЈУ

Почетком априлга иа југоеловенском ратишту је ситуација била слиједећа: Југословенска армија је, у току зиме, ослободила Македонију, Србију, Црну Гору, Далмацију, Херцеговину и југозападни дио Босне и успоставила јединствен фронт од ријеке Драве до Јадранског мора. Тиме је Југословенска армија, једина поред армија великих сила, самостално одржала дио стратегијског фронта око Њемачке. Њен задатак је био да сопственим снагама и средствима ослободи своју земљу, и као ударна снага, општим правцем Београд—Загреб—Љубљана—Бељак, олакша и обезбиједи операције 3. украјинског фронта у Мађарској и англоамеричких снага у Италији и повезује њихова крила.¹

Ради стварања услова за што упорнију одбрану, Нијемци су по дубини западног дијела Југославије, између Драве и Јадрана, изградили више одбрамбених појасева и положаја, са упориштима на комуникацијским чворовима. Сремски фронт су Нијемци упорно бранили ради одбране Славонског Брода, преко којег су се повлачиле главне снаге групе армија „Е" са југа Балкана, долином Босне, према сјеверу.

На фронту између ријеке Драве и Саве, крајем марта распоред непријатељевих снага био је слиједећи:

— 34. армијски корпус са штабом у селу Нуштар код Винковаца, састава: 41. и 22. пјешадијска дивизија, 963. тврђавска бригада „Клоц", борбена група)

¹ Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—45, страна 473—475.

„Скендербег“, дијелови Руског заштитног корпуса, 3. и 12. усташко-домобранска дивизија и Пучкоусташка бригада „Збор“ — на сремском фронту, између села Мохова на Дунаву и ушћа Дрине у Саву. Један дио јединица (22. пјешадијска дивизија, борбена група „Скендербег“ и 12. усташко-домобранска дивизија) био је распоређен на сектору Брчко—Бијељина;

— 91. армијски корпус са штабом у Нашицама, састава: 11. пољска ваздухопловна дивизија, борбена група „Фишер“, састава: неколико полицијских добровољачких пукова и јединица за осигурање, на ријеци Драви од Даља до села Гађавица, која је осигурала комуникације сјеверно од Брода.

— 15. козачки корпус са штабом у Подравској Слатини, састава: 1. и 2. Козачка дивизија и неколико батаљона на ријеци Драви од села Чађавице до Вировитице.

Сремски фронт је био јако утврђен, па је, да би се олакшало пробијање на уском фронту, искоришћен бочни положај 3. армије у Барањи и 2. армије у Босни, који је, у односу на истурени сремски фронт, пружао могућност маневра. У таквој ситуацији је оперативна идеја Генералштаба Југословенске армије била да кроз утврђену сремску зону упути мањи број дивизија груписаних на ужој зони пробоја, а обухватним маневром јединица 1. и 3. армије опколи и уништи главне снаге непријатеља у Срему, и тиме створи повољне услове за прелазак и гоњење на широком фронту, чиме би се омогућило брже окончање операције у винковачкој депресији.²

Ради успјешнијег извођења операције, по наређењу Генералштаба, при 1. армији је образована Оперативна група дивизија истог састава као у борбама у Србији — на Ибру и Копаонику — 2. пролетерска, 5. крајишка и 17. источnobосанска дивизија, ојачана са 10 тенкова, једним противтенковским и једним артиљеријским дивизионом.

² Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—45, године, стр. 539 и 540.

Оперативна група је имала задатак да послѣје ликвидације непријатељевих упоришта на простору Бијељина—Брезово Поље—Брчко—Орашје, форсира ријеку Саву у рејону Брчког, и у садејству са Сремско-босутском групом продужи наступање и што прије избије у рејон западно од Винковаца, у позадину непријатељских снага на Сремском фронту и пресијече им одступницу.

Пета крајишка дивизија је добила задатак да ноћу 10/11. априла насилно пређе ријеку Саву и успостави мостобран на просторији Гуња—Рајево Село; да се повеже са босутском оперативном групом (11. и 6. дивизија) на лијевој обали Саве, а потом наступа у правцу Жупање.

Седамнаеста дивизија је имала задатак да се пребаци на истом мјесту, иза 5. дивизије, ради ширења створеног мостобрана.

Непријатељ је ноћу 10/11. априла напустио села Буриће и Гуњу, тако да је 5. дивизија прешла преко Саве без борбе, на понтонским скелама у рејону села Дреновци, и успоставила везу са 11. дивизијом. Затим су обје дивизије прошириле мостобран и отпочеле са наступањем према Жупањи и путу Винковци—Стризивојна.

За 5. дивизијом, на истом пријелазу, пребацила се 17. дивизија без 6. бригаде.

Одмах послѣје ослобођења Брчког, 6. пролетерска бригада је кренула према Посавини. У периоду од 8. до 12. априла очистила је села Горњи и Доњи Жабар, Обудовац, Трамашницу и Турић од разбијених четничких и усташких снага.

Док су 5. и 17. дивизија прелазиле преко Саве, Друга пролетерска дивизија, наступајући десном обалом Саве, ослободила је 9. априла Орашје, продужила гоњење усташа и четника и 11. априла ослободила Босански Шамац. Непријатељ се повукао у рејон Оцака. На тај начин је лијевом боку 1. армије било обезбијењено несметано наступање према Броду.

Шеста пролетерска бригада је извршила 13. априла покрет из Доњих Жабара и отпочела са пребацивањем

преко Саве на скелском прелазу код Рајева Села, са намјером да што прње стигне у састав дивизије.

Наредног дана отпочео је наступни марш 1. и 3. армије према државној граници на сјеверозападу земље; Прва армија се кретала правцем Винковци—Славонска Пожега—Загреб, а Трећа долином Драве према Марибору и Цељу, и даље за Дравоград.

Наступање 5. 6. и 11. дивизије према Жупањи и Градишту било је каналисано цестама и тврдим путевима, јер је земљиште у Босутским шумама било наковано и готово непроходно.

Пошто је смијенила 5. крајишку на мостобрану Гуња—Рајево Село, 17. дивизија је отпочела са гоњењем непријатеља према Жупањи. За 17. дивизијом кретала се 5. крајишка дивизија.

Крајем дана, 13. априла, у садејству са 5. крајишком, после краткотрајне борбе и слабог отпора непријатеља, ослободила је Жупању.

Послије ослобођења Жупање и Градишта, 5., 6. и 17. дивизија оријентисане су према комуникацији Винковци—Славонски Брод, са задатком да пресијекну одступницу непријатељу који се повлачио са сремског фронта и садејствују у ослобођењу Винковаца. Седмаеста дивизија је добила задатак да што прије избије у рејон Стризивојна и затвори правац од Славонског Брода.

Шеста пролетерска бригада је, пошто је пристигла главнину дивизије, одмах уведена у борбу. Ослободила је Бабину Греду и наставила гоњење непријатеља према селу Копаница. Даље наступање бригаде заустављено је организованом одбраном непријатеља са линије села Сикиревци—Беравци.

Друга крајишка бригада је наступала преко села Штитари и Гудинци према Стризивојни.

Крајем дана јединице 17. дивизије биле су: 6. пролетерска на просторији села Гудинци—Ретковци—Старо Бувно; 2. крајишка на положајима села Беравци—Сикиревци и затварала је правац Бабина Грета—Беравци.

Петнаеста мајевичка се налазила у резерви у Бабиној Греди, са задатком да обезбиједи артиљеријску

бригаду на ватреним положајима ДуЖ пута Вабина Греда—Гудинци.³

Покушај 5. крајишке и 17. дивизије да у току 14. и 15. априла пробију одбрану непријатеља на линији Врпоље—село Јаруге није успио. До тада је Сремска оперативна група дивизија пробила сремски фронт и ослободила Винковце.

Од преласка преко Саве до избијања на линију Градиште—Жупања, Оперативна група је изгубила много времена. Она је на ову линију избила тек крајем дана 13. априла, а морала је избити најкасније дан раније, пресећи комуникацију Винковци—Славонски Брод и онемогућити непријатељу да се повуче према Бакову и Славонском Броду.

То је олакшало команданту 34. армијског корпуса непријатеља да у току 12., 13. и 14. априла организовано и поступно извлачи своје јединице испод удара снага НОВЈ и да посједне припремљену линију — Баково—Стризивојна—Јаруге, са које је задржавао даље наступање наших снага, све док се главнина 21. њемачког корпуса — 7. СС „Принц Еуген“, 181. и дијелови 369. пјешадијске дивизије нису повукли долином ријеке Босне из рејона Добоја у рејон Брода.

На правцу наступања 17. дивизије — Стризивојна—Славонски Брод — браниле су се, на одсијеку од села Јаруге, на лијевој обали Саве до Стризивојна, три пука 41. њемачке дивизије, остаци тврђавске бригаде „Клоц“ и дијелови Руског заштитног корпуса.⁴

Оцијењено је да су главне снаге 34. армијског корпуса непријатеља потучене и да више нису способне да дају јачи отпор. Ради тога је штаб 1. армије наредио да јединице наставе гоњење и да 16. априла заузму Славонски Брод и Славонску Пожегу.

На правцу главног удара Стризивојна—Славонски Брод наступале су 5., 17. и 48. дивизија, а на правцу

³ Архив VII, к. 983, рег. бр. 25—4.

⁴ Приликом пробоја сремског фронта бригада је била десеткована, па је на брзину реорганизована и састојала се од два непотпуна батаљона Нијемаца и једног усташког батаљона.

Ваково—Плетерница—Славонска Пожега Прва пролетерска, 21. и 42. дивизија.

Ноћу 15/16. априла воћене су жестоке борбе на положајима Баково—Стризивојна. Непријатељ се упорно бранио и 5. и 17. дивизија нису успјеле да пробију одбрану непријатеља и да га одбаце према Славонском Броду. Показало се да процјена непријатељевих могућности за даље пружање одлучнијег отпора и тучење његових главних снага није била добра. Он се грчевито бранио и постепено повлачио са положаја на положај.

Намјера непријатеља је била да што дуже задржи снаге Југословенске армије на источним обронцима Диља, спријечи им продор према Плетерници и на тај начин одржи Славонски Брод док се јединице 21. корпуса не пребаце на лијеву обалу Саве у рејон Брода.

Седамнаеста дивизија је добила задатак да продире правцем Среданци—Пољанци—Рушчица. Десно од ње наступала је 5. крајишка дивизија. У заповијести штаба 17. дивизије, од 16. априла, наређено је:

— Петнаеста мајевичка да сломи отпор непријатеља у Јаругама и настави гоњење правцем Прњавор — Оприсавци према Славонском Броду;

— Друга крајишка бригада да сломи отпор непријатеља у Беравцима и настави гоњење правцем: Тужича—Славонски Брод;

— Шеста пролетерска бригада, у дивизијској резерви на правцу 15. мајевичке бригаде, да буде у готовости за увоћење у борбу,

— Артиљеријска бригада да подржава напад 2. и 15. бригаде, на захтјев штабова ових бригада.

Непријатељ је ноћу 16/17. априла прихватио посљедње дијелове своје 22. пјешадијске дивизије који су се повлачили из рејона Баково, отпочео са повлачењем и 17. априла посјео слиједеће положаје:

— с. Оприсавци — 230. пук 41. пјешадијске дивизије;

— Старо Топоље—Ново Топоље, 231. пук 41. пјешадијске дивизије; и

— с. Јтаповци 963. тврђавска бригада „Клоц“.

Пошто су изгубиле контакт са непријатељем, 2. крајишка и 15. мајевичка бригада су 17. априла ушле у напуштена села Беравци и Јаруге, и крајем дана избиле пред непријатељеве положаје у рејону Старо Топоље—Оприсавци. Ноћи 17/18. априла обје бригаде су нападе непријатеља, али нису успјеле да пробију његову одбрану, прије свега, ради слабе подршке артиљерије.

Око 17.00 часова 5. и 17. дивизија су поновиле напад, али без већих резултата. Петнаеста мајевичка бригада је заузела пола села Оприсавци, а 1. југословенска бригада 5. дивизије, послје вишечасовне борбе, пробила је одбрану непријатеља јужно од села Лаповци.

Непријатељ је око 22.00 часа извршио противна- »
пад, одбацио 2. крајишку бригаду са положаја Старо Топоље и отпочео са повлачењем.

У току ноћи, са десне на лијеву обалу Саве у рејону Брода, посљедња се пребацила 7. СС „Принц Еуген“ дивизија.

Друга крајишка и 15. мајевичка бригада наставиле су гоњење непријатеља у зору 19. априла, и у току дана избиле на положаје испред Славонског Брода.

Послије краткотрајних припрема, 17. и 5. дивизија су извршиле једновремени напад на положаје непријатеља, али је он одбијен, јер се непријатељ још увијек упорно бранио.

2. ОСЛОБОБЕЊЕ СЛАВОНСКОГ БРОДА

Док су 5. и 17. дивизија 20. априла водиле борбу на прилазима Славонском Броду, 1. пролетерска и 11. крајишка су ослободиле Плетерницу. Шеста пролетерска дивизија је заобишла Славонски Брод са сјевера, и предњим дијеловима избила у село Сибињ, на путу Брод—Градишка. То је убрзало повлачење њемачких снага из рејона Славонски Брод према Градишки и Загребу.

Двадесетог априла у борбу је уведена 6. пролетерска бригада, на споју између 15. мајевичке и 2. крајишке бригаде. Сасрећеним и једновременим нападом

На уском фронту 6. пролетерске и 2. крајишке Непријатељ је разбијен у селу Горња Врба. Спољна одбрана града, посебно на источној страни, била је јако утврђена и ојачана минским пољима. Када су јединице бригаде прилазиле каналу Глоговица, непријатељ је активирао фугасе који су изазвали страховите експлозије у трајању од више часова. Двије чете бригаде су биле захваћене овим експлозијама које су им нанијеле знатне губитке.

Гонећи непријатеља, обје бригаде су око 20.00 часова прешле канал Глоговица и упале у источни дио Славонског Брода. У исто вријеме 5. крајишка дивизија је заузела село Буковље Подвињско и продрла у сјеверни дио града. Затим су обје дивизије продрале према центру града и у 23.00 часа, 20. априла, ослободиле су Славонски Брод. Истовремено је 6. пролетерска дивизија ослободила Бродску Варош, нападом са сјевера.

Послије пола ноћи све јединице су наставиле чишћење града и ликвидирање појединих упоришта, из којих је непријатељ, на западној ивици града, још пружао отпор.

Послије ослобођења Славонског Брода, 6. бригада се смјестила у Варош Бродску, 15. мајевичка у село Горња Врба, а 2. крајишка је задржана у центру града, гдје је и преузела гарнизону службу.

У борбама на прилазима и за Славонски Брод, непријатељ је имао 242 погинула и 418 рањених војника; а заплијењено је: 15 минобацача, 8 митраљеза, 10 пушкомитраљеза, 25 бацача пламена и више магацина артиљеријске муниције, пионирског алата и друге опреме.

Седамнаеста дивизија је имала 92 погинула и 293 рањена борца. Из 6. бригаде рањени су Делестин Матулић, командант 1. батаљона, Трпимир Драшковић, командант 3. батаљона, и Крсто Бјелогрић, командир 1. чете у 2. батаљону. Погинули су: Ахметбашић Теуфик из Брчког, Ахметовић Ибрахим из Брчког, Арифовић Мујо из Брчког, Иерајић Мустафа из Брчког, Керимагић Сафет из Требиња, Дамјановић Драгослав из Младеновца, Делић Предраг из Кнића, Добричић Жи-

вадин из Аранђеловца, Дојчин Жарко из Земуна, Ибришевић Мухамед из Брчког, Јовановић Лука из Крагујевца, Јовановић Милија из Кнића, Јовановић Пантелија из Уба, Јовановић Стојан из Кнића, Каменица Салко из Бијељине, Кладњаковић Мехмед из Брчког, Колић Радослав из Трстеника, Кондић Новак из Титовог Ужица, Костић Борђе из Бијељине, Крстић Боровоје из Жагубице, Кукић Омер из Брчког, Кузмановић Игњат из Гостивара, Лазић Ранко из Бијељине, Матић Благоје из Уба, Михаиловић Милета из Кнића, Михаиловић Милорад из Кнића, Милетић Борко из Сокобање, Мијаиловић Милорад из Гроцке, Микић Милован из Кнића, Митић Бранко из Смедерева, Нешковић Љубомир из Братунца, Николић Милош из Светозарева, Петровић Милан из Раче, Петровић Живадин из Смедерева, Планић Миломир из Кнића, Рацић Светозар из Баточине, Сарајлић Хусеин из Брчког, Сарајлић Идриз из Брчког, Спасић Момчило из Лазаревца, Станковић Спомен из Манојловца, Томић Бранислав из Бразана, Ташић Војислав из Баточине, Вуковић Јордан из Ваљева, Зечевић Симо из Тополе и Шерић Авдо из Сарајева.

Петнаестодневне борбе од Брчког до Славонског Брода биле су фронталне и жестоке, нарочито у насељеним мјестима, и каналисане дуж путева и насипа поред ријеке Саве, што је непријатељу пружало могућност да, користећи минска поља и друге врсте препречавања, слабијим снагама брани поједина упоришта и спријечава брз продор јединица Југословенске армије.

3. ПОКРЕТ ПРЕКО НАШИЦА У РЕЈОН ВИРОВИТИЦЕ

Послије ослобођења Славонског Брода, 17. дивизија је ушла у састав 3. југословенск» армије, и добила задатак да се преко Нашица и Подравске Слатине пребаци у рејон Вировитице.

У 04.00 часа, 22. априла, Шеста бригада је, као самостална колона кренула из Бродске Вароши правцем села Клокочевац—Дрење—Подгарач и до краја да-

на избила на просторију село Вукојевци—Нашице. Двадесет петог априла ушла је у састав дивизијске колоне, а 26. априла, крајем дана, избила на просторију Сухопоља. У исто вријеме 2. крајишка бригада је избила на просторију села Ператовац, а 15. мајевичка бригада у рејон село Свети Јурај. Артиљеријска бригада се размјестила у селу Свети Криж, а штаб 17. дивизије у Вировитици.

Прије избијања 6. бригаде на поменуто просторију, јединице 51. дивизије 3. армије и 10. загребачког корпуса пробиле су одбрану непријатеља у рејону Вировитице и на правцу Воћин—Дарувар.

Крајем 27. априла распоред непријатељевих снага на фронту испред јединица 3. армије био је слиједећи:

— на положајима села Грубишно Поље—Мали Грђевац бранили су се дијелови 5. усташке дивизије;

— гребен Билогоре браниле су мање снаге њемачке 11. ваздухопловне пољске и 22. пјешадијске дивизије;

— положаје: Стари Градец—ријека Драва, бранили су дијелови 15. коњичког козачког корпуса.

Јединице 3. армије напале су 28. априла непријатеља, и, без обзира на силину удара, нису постигле веће резултате. Једино су дивизије 10. корпуса пробиле одбрану непријатеља на дијелу фронта и заузеле доминантне положаје на Билогори. У таквој ситуацији 17. дивизија је добила задатак да искористи успјех јединица 10. корпуса и нападне непријатеља правцем села Бачковица—Беденичка—Бјеловар.

Тога дана, око 16.00 часова, 6. пролетерска бригада је извршила покрет, у току ноћи 28 /29. априла смијенила дио снага 10. корпуса на положајима на Билогори и одмах прешла у напад. Послије краткотрајне борбе потиснула је непријатеља, избила у рејон села Брезја, продужила напад и 30. априла ослободила село Чаћавац. У исто вријеме 2. крајишка је заузела село Беденичку.

Штаб 3. армије је, на основу дводневних борби, процијенио ситуацију на фронту и одлучио да изврши

дјелимичну прегрупацију својих снага,⁵ так да 10. корпус настави даље гребеном Билогоре и што прије пресјече комуникацију Копривница—Крижевци и изврши напад на Бјеловар са сјевера, а 16., 17. и 40. дивизија да наступају правцем Беденик—Бјеловар, са задатком да што прије ослободе Бјеловар, а затим продуже наступање и разбију непријатеља у упориштима Крижевци и Свети Иван Жабно.

Првог маја, око 03.00 часа, све јединице су прешле у напад. Друга крајишка бригада је овладала положајима у рејону села Ласовац, продужила наступање и заузела село Равнеш. Петнаеста мајевичка је разбила непријатеља код села Бабовац, продужила наступање и ослободила села Беденик и Балинац.

Крајем дана уведена је у борбу и 6. пролетерска, која је дотле била у резерви дивизије. Њен покушај да у току ноћи 1/2. маја ликвидира непријатељево упориште у рејону села Северин, а 2. крајишке у селу Оровац, није успио. Обје бригаде су биле присиљене да се још у току ноћи повуку на полазне положаје.

Другог маја 6. пролетерска бригада је извучена из борбе и у току наредне ноћи, без 1. батаљона, пребачена је на десно крило 17. дивизије, између 2. крајишке бригаде и јединице 32. дивизије 10. корпуса. Први батаљон је задржан у Беденику, у дивизијској резерви.

Ноћу 2/3. маја обновили су напад 6. пролетерска и 2. крајишка бригада, али нису успјеле да потисну непријатеља.

4. ОСЛОБОБЕЊЕ БЈЕЛОВАРА И КРИЖЕВАЦА

Ноћу 3/4. маја 6. пролетерска и 2. крајишка су пробиле одбрану непријатеља на положајима Оровац—Северин, и до зоре је 6. пролетерска разбила непријатеља у рејону Циглана, продужила наступање и ослободила село Марковац, а 2. крајишка село Новоселањани. У исто вријеме 15. мајевичка бригада је ослободила

⁵ Срето Савић: „Трећа армија у завршним операцијама“, Војноисторијски гласник 2—3/1955; Архив VII, к. 985, рег. бр.

село Ждралови. ЈТијеви сусјед, 16. дивизија, ослободила је села Брезовац и Глоговац.

У 20.00 часова, 4. маја, јединице 16. и 17. дивизије извршиле су напад на непријатељево упориште у Бјеловару, и после двочасовне борбе у 22.00 часа ослободиле Бјеловар. Шеста пролетерска бригада је напала са сјевероистока, обухватним дејством преко села Иванчани.

И овога пута непријатељ је главнину својих снага из Бјеловара повукао без већих губитака, преко села Жабно у рејону Врбовац и Крижевци. Да је 12. дивизија 10. корпуса на вријеме избила на комуникацију Бјеловар—Жабно и пресјекла одступници непријатељу, како је планирао штаб 10. корпуса, резултати би били другачији. Умјесто тога, 12. дивизија је упућена гребеном Билогоре, према комуникацији Копривница—Крижевци.

У петодневним борбама око Бјеловара непријатељ је имао око 400 погинулих, 740 рањених и 9 заробљених војника.

Послије ослобођења Бјеловара јединице 17. дивизије су наставиле гоњење непријатеља правцем села Подгорци—Краљевац—Крижевци. Задатак дивизије био је да дијелом снага, у садејству са 16. дивизијом, ликвидира непријатељево упориште у рејону Жабно, а главним снагама ослободи Крижевац.

Шеста пролетерска бригада је, гонећи непријатеља преко села Краљевац, до 10.00 часова 5. маја, ослободила село Ковачевац. Непријатељ је пружио отпор нарочито из рејона раскрснице путева у Светом Ивану Жабно. Лијево од 6. наступала је 2. крајишка бригада, а 15. мајевичка, као дивизијска резерва, после краћег задржавања у Бјеловару, кретала се за 2. крајишком бригадом.

У 22.00 часа 6. бригада је разбила одбрану непријатеља и до краја 6. маја овладала правцем Клоштар—Лемеш — жељезничка станица Мајурец, и обухватним дејством са сјевера, у садејству са 2. крајишком, напале на непријатељево упориште у Крижевцима, које је упорно бранио 111. пук 11. њемачке дивизије.

Први батаљон 2. крајишке бригаде пробио је 6. маја спољну одбрану града и продро у Крижевце, гдје је остао опкољен од непријатеља. Пошто остали батаљони 2. крајишке и 6. пролетерске нису успјели да у првом налету разбију непријатеља и стигну на вријеме, штаб овог батаљона се одлучио на пробој. Батаљон се пробио преко села Глоговница и дошао у састав бригаде, уз губитке од 55 мртвих, 54 рањена и 74 нестала борца.

Остале јединице су до краја дана овладале спољном одбраном града. У 21.00 час 6. пролетерска и 2. крајишка, у садејству са јединицама 33. дивизије 10. корпуса, извршиле су поновни напад. Послије кратко-трајне борбе Крижевци су ослобођени.

У борбама за Бјеловар и Крижевце непријатељ је имао 292 погинула, 584 рањена и 51 заробљеног војника.

Губици 17. дивизије били су: 61 погинули, 96 рањених и 74 нестала борца⁶. Шеста бригада је имала знатне губитке.

Осмог маја је погинуо командант 3. батаљона Режо Голић, један од неустрашивих првобораца 6. пролетерске бригаде. Рецо је посљедњи старјешина из строја бригаде из Шековића који је погинуо у рату. Прошао је све борбе и искушења и на домаку побједи положио свој млади живот.

Погинуо је и комесар чете у 2. батаљону Мирко Глумбић.

Од бораца и млађих старјешина погинули су: Ахмедиф Хамдија из Тузле, Берки Јозеф из Старог Бечеја, Бркић Александар из Опленца, Делић Милован из Кнића, Дишљан Мустафа из Прњавора, Дурмић Осман из Брчког, Цинкић Божидар из Власенице, Борђевић Драгослав из Жагубице, Буровић Драгослав из Краљева, Хаџић Рамиз из Брчког, Илић Станиша из Косјерића, Илијин Душан из Старе Пазове, Имреновић Никола из Руме, Јевтић Мирослав из Смедерева, Јовановић Константин из Крагујевца, Јовановић Владета из Крагујевца, Коџић Фадил из Падина, Коломбо Ер-

⁶ Архив VII, к. 983, рег. бр. 35—5.

несто из Милана — Италија, Лазић Продан из Уба, Марковић Радисав из Границе, Михајловић Стојан из Жагубице, Нешић Димитрије из Смедерева, Јерковић Велија из Брчког, Пантелић Момир из Гроцке, Петковић Зоран из Зајечара, Радиано Елијо — Италија, Ракић Станиша из Светозарева, Сабо Стјепан из Винковаца, Симић Радојица из Гроцке, Стојановић Миливоје из Бојника, Станчић Миодраг из Уба, Старошенко Тодор из Пољске, Субашић Јока из Соколца, Васић Милица из Крагујевца, Васиљевић Саво из Гроцке, Вуковић Радосав из Поповића срез Космајски, Урбан Стева из Бачке, Живковић Илија из Лајковца.

5. БОРБЕ У РЕЈОНУ СЛОВЕЊГРАДЕЦ—ДРАВОГРАД

Послије ослобођења Крижеваца да би избјегао опкољавање, непријатељ је, на правцу наступања 3. армије почео убрзано повлачење својих снага на фронту одбране од Загреба до Драве. На главним правцима повлачења оставио је заштитне дијелове, који су се повлачили према мјери наступања снага Југословенске армије.

Пошто се прикупила у рејону Чањево—село Врх, средила и одморила, 6. пролетерска бригада је продужила са гоњењем непријатеља правцем Гушчаревац—Врховец—Судовец. До пада мрака, 7. маја, избила је у рејон Бризнички Хум — на комуникацији Вараждин—Загреб, гдје је задржана од стране непријатеља. По избијању у овај рејон посјела је положаје: Пака—Радешићи—Високо.

Петнаеста мајевичка је у току дана избила у рејон Високо—Буриновац. Друга крајишка је била у покрету за 6. пролетерском и избила је у рејон Врх—Чањево. Артиљеријска бригада се налазила иза 6. пролетерске, на ватреним положајима, у готовости да подржи даље наступање јединица.

Пошто је обавијештена о понуди адмирала Деница о безусловној капитулацији Њемачке, и под снажним притиском Југословенске армије на цијелом фронту, њемачка команда је наредила свим јединицама

убрзано повлачење. Седмог маја главнина њемачких и усташких снага напустила је Загреб, и заједно са осталим снагама Нијемаца, усташа, домобрана и четника убрзано се повлачила преко Загорја у правцу Цеља и Дравограда, са намјером да избјегне заробљавање, пређе југословенско-аустријску границу и да се преда савезничким снагама у Корушкој.

Седамнаеста дивизија је добила задатак да сломи отпор непријатеља на комуникацији Вараждин—Загреб, а потом да га гони правцем: Крапина—Бурманец—Рогатец—Словенска Бистрица.

Око 08.00 часова 8. маја, са достигнутих положаја, 6. пролетерска и 15. мајевичка бригада нападе су непријатеља на положајима Хум—Бутковец, али су последије снажног отпора биле присиљене да се повуку на полазне положаје.

Тога дана, у 14.00 часова, на основу прогласа њемачке Врховне команде о капитулацији Њемачке, упућен је ултиматум снагама непријатеља које су се налазиле на просторији Брезница—Хум—Трговишће, да се предају и одложе оружје. Након извјесног времена на положајима 6. пролетерске бригаде дошло је до састанка. Командант бригаде са групом официра стигао је на уговорену тачку на положају Хум, сјеверно од Крижеваца, у заказано вријеме за преговоре. Са њемачке стране групу официра је предводио један командант батаљона. Разговори су вођени на терену, стојећи. Нијемци су признали да је крај рата и да хоће да прекину борбе. Били су спремни да предају оружје, али је требало претходно да разговарају са својом командом. Закључак је био да се прекине ватра до 18.00 часова и да се Нијемци предају до 22.00 часа. Тако су се преговорачи растали.

Нијемцима је био циљ да путем преговора добију у времену, како би се са што мање губитака извукли са истуреног положаја, на којем су се налазиле њихове јединице. Штабови 16. и 17. дивизије су то учили, па је Нијемцима дат рок за предају. У међувремену је непријатељ отпочео убрзано да се повлачи преко Трговишћа у правцу Крапине. За вријеме повлачења, у рејону села Брезница и Хум и на комуникацији према

селу Комин, заиалио је преко 150 камиона и уништио неколико десетина топова и тешких минобацача.

Око пола ноћи штаб 17. дивизије је издао заповијест штабовима бригада да наставе гоњење непријатеља.

У 03.00 часа, 9. маја, 6. пролетерска је наставила гоњење правцем: Хум—Трговишће—Миховљан, а 10. маја продужила је правцем Крапина—Бурманец, и у току дана, гонећи заштитне дијелове непријатеља, избила пред Рогашку Слатину.

Гоњење преко Рогашке Слатине, наставила је у 04.00 часа 11. маја, и у току дана избила на просторију западно од Словенске Бистрице.

Тога дана су заштитни дијелови непријатеља пружили снажан отпор у рејону западно од Рогашке Слатине. Послије двочасовне борбе, у садејству са 2. крајишком, Нијемци су разбијени одступили у правцу Словенске Коњице.

Друга крајишка је до краја 11. априла избила у рејон јужно од Словенске Бистрице, 15. бригада у село Јтожница, артиљеријска бригада у село Свети Јожеф—Брање; медицинско-санитетски батаљон у село Витање, а штаб дивизије и команда позадине и инжењеријски батаљон у Словенску Бистрицу.⁷

У току тродневног гоњења, непријатељ је имао слиједеће губитке: 9 мртвих, 16 рањених и 1.147 заробљених војника и официра. Заплијењено је: 7 оклопних кола, 5 противтенковских топова, 80 вагона материјала, 35 камиона, 12 аутомобила, 6 мотоцикла итд.⁸

У току 10. и 11. маја јаке усташко-четничке снаге, под заштитом Нијемаца, одступале су према Дравограду из правца Витање и Цеља, преко Велења, у намјери да се у рејону Дравограда пребаце преко ријеке Драве у Аустрију и предају савезницима. Да би то онемогућио, штаб 3. армије је благовремено пребацио 6. бригаду 36. војвођанске дивизије на камионима у рејон Дравограда. Бригада је добила задатак да посједне ријеку Драву, чврсто затвори овај правац и онемогући усташама и четницима да се извуку. У исто вријеме 16. и

⁷ Архив VII, к. 893, рег. бр. 35—5.

⁸ Глиго Мзшшћ: н. д., страна 347.

17. дивизија добиле су задатак да иаставе са енергичним гоњењем непријатеља, разбију га и униште прије него избије у рејон Дравограда.

У току 12. маја, у рејону Свети Јурај—Цеље, предале су се и положили оружје, јединицама 16. војвођанске дивизије 22. и 181. дивизија 21. њемачког корпуса. У исто вријеме је једна бригада 16. дивизије водила жестоке борбе са усташама и четницима у рејону Војник—Вишња Вас, који су се упорно пробијали према Дравограду.

Седамнаеста дивизија је добила задатак да крене усиљеним маршем правцем: Словенске Коњице—Витање, избије у рејон села Мислиња—Згорни Долић—Св. Мохор, ради спријечавања одступања непријатељу из рејону Цеље у правцу Дравограда, и у садејству са 16. дивизијом да га разбије и уништи.

У току борби за комуникацију Витање—Словењградец дошло је поново до преговора. Овог пута предлог је стигао од усташке команде. Стигао је усташки мајор са предлогом да усташке јединице предају комплетно наоружање, с тим да им се дозволи да се пребаци у Аустрију. Предлог је одбијен.

Гонећи непријатеља, 6. пролетерска бригада је око 16.00 часова, 12. маја, избила у рејон села Мислиња. Једну чету је оставила у Витању, са задатком да затвори пут Витање—Цеље и одржава везу лијево, са јединицама 16. дивизије. По избијању у рејон Згорни Долич наишла је на јак отпор непријатеља на положајима: Лучевац—Пушник, који је ватром контролисао пут и жељезничку пругу Велење—Словењградец. Пошто је заустављена, 6. пролетерска бригада је посјела положаје: Печевник—Згорни Долич, а лијево од ње 2. крајишка бригада на линији Турјак.

У намјери да се повуче преко Драве у Аустрију, непријатељ се у току дана грчевито бранио. Снажним противнападом одбацио је 2. крајишку бригаду са положаја Турјак и заузео Мислиње. У исто вријеме непријатељ је потиснуо и 15. мајевичку бригаду и присилио је да напусти положаје на брду Иштрељ.

У 17.30 часова све три бригаде су извршиле енергичан напад, разбиле непријатеља и присилиле га на

повлачење. Само у овој борби непријатељ је имао 159 погинулих, 365 рањених и преко 620 заробљених војника.

Док су јединице 17. дивизије водиле борбу у рејону Згорни Долич—Мислиња, штаб 3. армије је пребацио 51. дивизију на камионима у рејон Дравограда, ојачао положаје своје 6. војвођанске бригаде, која је раније пребачена у овај рејон, и потпуно затворио државну границу на правцу Словењградец—Дравоград.

У току 13. маја непријатељ је предузимао очајничке напоре да се пробије према Дравограду, али без успјеха. Ноћу 13/14. маја, штаб 3. армије је наредио свим јединицама да изврше енергичан напад на окруженог и одсјеченог непријатеља са свих страна, да га разбију и униште.

Седамнаеста дивизија је добила задатак да пробије положаје непријатеља на линији: Печовник—Пушник—Лучевац и на косама западно од Мислиња и Шентиљ.

У 04.00 часа, 14. маја, 6. пролетерска и 2. крајишка извршиле су снажан напад на непријатеља, на уском фронту, правцем: Мислиња—Шмартно—Леген, и последице краткотрајне борбе разбиле непријатеља, гониле га и разоружавале његове разбијене дијелове и ослободиле Словењградец. Потом су продужиле наступање, у току дана избиле у рејон Вуковска Вес и спојиле се са јединицама 51. дивизије. На свом правцу наступања, само 6. пролетерска бригада је заробила преко 650 усташа.

У исто вријеме, 15. мајевичка је разбила непријатеља на положајима Печовник—Пушник, наставила гоњење и до 06.00 часова избила на комуникацију Велење—Словењградец и пресијекла одступницу непријатељским снагама које су се повлачиле из рејона Цеља према Словењградецу.

Затим су све јединице приступиле коначном разбијању и уништењу десетковане усташко-четничке групације у рејону Дравоград—Гуштањ—Буковска Вас.

У први сумрак, 14. маја, непријатељ је извршио и посљедњи покушај да се у току наредне ноћи пробије из окружења у правцу Дравограда, али без успјеха. Ко-

начно је капитулирао и предао се. Те вечери је престао сваки организовани отпор непријатеља.

Предајом ове усташко-четничке групације 15. маја 1945. завршио се и ратни поход 6. пролетерске источнoбoсанске бригаде.

У борбама у рејону Згорни Долич—Мислиња и гоњећи непријатеља према Словењградецу и Дравограду, јединице 17. дивизије су у току 14. и 15. маја нанијеле слиједеће губитке непријатељу: 642 убијена, 23 рањена и 8.762 заробљена војника и официра. Заплијењено је: 16 топова, 33 минобацача, 87 митраљеза, 152 пушкомитраљеза, 173 аутомата, 1.904 пушке, 1 противтенковска пушка, 4 камиона, 2 аутомобила, 15 мотоцикла, 80 бицикла, 400 кола са запрегом и већа количина муниције и друге разне војне опреме. Сопствени губици били су 25 погинулих и 28 рањених бораца.⁶

У ове губитке урачунати су и губици које 6. пролетерска бригада нанијела непријатељу, и то: 231 погинули, преко 100 рањених и 2.820 заробљених војника. Заплијењено је 10 топова, 18 минобацача, 31 митраљез, 84 пушкомитраљеза, 59 аутомата, преко 700 пушача и много другог материјала и опреме.

У борбама за ослобођење Словењградеца и Дравограда погинули су: Дивјак Момчило из Бијељине, Лукић Милан из Сребренице, Маринковић Миодраг из Кнића и Жунић Михајло из Помурина.

Цио период завршних операција за ослобођење на ше земље, од преласка Саве код Брчког, бригада је провела у непрекидним борбама и маршевима.

Све важније задатке на сређивању и попуни јединица, обуци и борбеном јачању, партијском и политичком раду, бригада је обављала у покрету, на кратким застанцима и предасима.

Овај период је карактеристичан по великом напрезању, али и по великим борбеним успјесима које је бригада постизала. Њени борци и руководиоци, пуни полета и поноса, са великом радошћу су очекивали скори завршетак рата и велики дан побједе. Зато су се са ве-

⁶ Архив VII, к. 983, рег. бр. 35—5.

ликим жаром и јуначки борили до последњег дана рата. Петнаестог маја 1945. у бригади је било 1.983 бораца и руководилаца, и то 84 официра, 92 подофицира и 1.807 војника.

Тога дана је у строју бригаде стајало само 8 бораца из строја 1942. године у Шековићима, приликом проглашења бригаде.

Од укупно 623 бораца из строја у Шековићима погинуо је 361 борац, а слободу су дочекала 262 бораца, од којих су 254 отишли током рата на разне руководеће дужности и новоформиране јединице, органе власти и друштвено-политичка и партијска руководства.

Бригада је била високог кадровског састава. Приликом формирања у њеном строју било је 305 чланова Партије, 28 кандидата и 148 чланова СКОЈ-а што је значило 80 одсто њеног састава. Партијска организација и СКОЈ били су носиоци васпитног и политичког рада у бригади и одржали су висок политички ниво бораца бригаде за цијело вријеме рата. Она је била школа кадрова високог морала.

Она је била бригада радника, сељака и интелектуалаца, права пролетерска бригада припадника свих наших народа и народности — била је бригада братства и јединства.

Уживала је неподјелељен углед у народу, због своје храбрости, борбених успјеха против окупатора и домаћих издајника и изузетног и праведног понашања према народу без обзира на његову националну и политичку припадност.

У бригади се борило 6.233 бораца, а више од трећине њеног састава изгинуло је у току НОР-а. Борбени пут бригаде обиљежен је великим успјесима и гробовима њених бораца, расутих по свим нашим републикама и покрајинама, сем Македоније, куда је бригада пролазила на свом борбеном походу.